

MALMÖ HÖGSKOLA
Hälsa och samhälle

ATT GÖRA SOCIALA PROBLEM AV TJEJERS SEXUALITET

EN KRITISK STUDIE AV SYNEN PÅ UNGA
TJEJERS SEXUALITET I DET SOCIALA
ARBETET

HEGGENBERGER, KAJSA
NILSSON, ANNELIE

ATT GÖRA SOCIALA PROBLEM AV TJEJERS SEXUALITET

EN KRITISK STUDIE AV HUR MAN SER PÅ
UNGA TJEJERS SEXUALITET I DET SOCIALA
ARBETET

HEGGENBERGER, KAJSA
NILSSON, ANNELIE

Heggenberger, K & Nilsson, A. Att göra sociala problem av tjejers sexualitet. En kritisk studie av hur man ser på unga tjejers sexualitet i det sociala arbetet. *Examensarbete i socialt arbete 15 poäng*. Malmö högskola: Hälsa och Samhälle, enheten för socialt arbete, 2010.

Abstract

Forskning har visat att kön spelar roll för hur ungdomar bedöms inom det sociala arbetet. Mot bakgrund av detta har ett intresse väckts för hur socialarbetare arbetar med och förhåller sig till den könade praktikens ojämlika villkor.

Uppsatsens syfte är att utforska om, och i så fall hur, tjejers sexualitet görs till sociala problem inom några delar av det sociala arbetet, med hjälp av socialarbetares egna berättelser.

Inledningsvis diskuteras centrala frågor som vad ett socialt problem är, vem som har makt att definiera detta, hur tjejers sexualitet historiskt har gjorts till problem i högre grad än killars samt vilken betydelse kön har för det sociala arbetet.

Genom djupintervjuer med olika socialarbetare utforskas vidare föreställningar och konstruktioner av problem, förhållningssätt till dessa och förändringspotential för arbetet. Socialarbetarnas egna tankar knyts här till teori och sätts därigenom i ett större sammanhang.

Att det finns skillnader för hur tjejers och killars sexualitet bedöms i socialt arbete med ungdomar blir genom undersökningen uppenbart, men också socialarbetarnas försök att på ett bra sätt jobba under dessa förutsättningar, och till viss del tänka utanför ramarna.

Ungdomsarbetet utgår i hög grad från heteronormativa föreställningar om önskvärd och icke önskvärd sexualitet, enligt vilka tjejer bedöms enligt snävare ramar än killar. Tjejer förväntas vidare ta ansvar för både sin egen och killars sexualitet genom att inte klä eller bete sig på ett sätt som kan misstolkas, och fortfarande är det tjejers sexualitet som problematiseras medan killars sexualitet ses som "naturlig" och därmed oproblematiserad.

Arbetet är inget försök att på ett allmängiltigt sätt förklara de komplexa, samhälleliga processer som skapar kön, sociala problem eller orättvisor inom det sociala arbetet, utan syftar istället till att ge en möjlig förståelse för hur man som socialarbetare kan förhålla sig till det sätt tjejers sexualitet görs till sociala problem i sitt eget arbete.

Nyckelord: Heteronormativitet, kön, normöverskridande, sexualitet, sociala problem, socialkonstruktivism, tonårstjejer.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

KAPITEL 1.	4
Inledning	4
Problemformulering	5
Syfte	5
Arbetets frågeställningar	5
Tidigare forskning om kön, sexualitet och socialt arbete	6
KAPITEL 2. METOD	8
Urval	8
Intervjuer	9
Informanter	10
Etiska överväganden	11
KAPITEL 3. TEORETISKA ANSATSER	12
Vad är ett socialt problem	12
Socialkonstruktivism och kön	13
Sexualitet, makt och det heteronormativa samhället	13
Att göra sociala problem av tjejers sexualitet	14
KAPITEL 4. HUR SER MAN PÅ TJEJERS SEXUALITET? SOCIALARBETARE BERÄTTAR.	16
Skillnad mellan killar och tjejer	16
Sex med fel personer är dåligt för tjejen	17
Prostitution handlar inte om sexualitet	18
Den farliga flirten och den utmanande klädseln	19
Tjejer som problembärare	21
KAPITEL 5. TANKAR OCH IDEER OM VARFÖR MAN GÖR SKILLNAD. SOCIALARBETARE BERÄTTAR.	32
Killar bara snackar!	32
Tjejerna är för unga för sex! De är mogna fysiskt men inte mentalt!	25
De skickar ut signaler som kommer tillbaka på fel sätt	26
KAPITEL 6. FÖRÄNDRINGSPTENTIAL I DET SOCIALA ARBETET. SOCIALARBETARNAS TANKAR.	29
Analys ur individperspektiv	29
Analys ur vidare samhällsperspektiv	30
Dubbla budskap	31
KAPITEL 7. SLUTDISKUSSION	33
REFERENSLISTA	35

KAPITEL 1.

Inledning

2008 praktiserade en av oss på ett boende för vuxna missbrukare med svår psykisk problematik och 2009 den andra på en öppenvårdsverksamhet för ungdomar med psykosociala problem. Under denna tid väcktes hos oss båda frågor om varför man i de verksamheter som arbetar med behandling i många situationer ser på människor utifrån deras kön. Varför bekymras socialarbetare så mycket över kvinnors och tjejers sexualitet? Varför rynkar man pannan över utmanande kläder, nya pojkvänner eller när tjejerna umgås med ”fel” killar? Bland socialarbetare tycktes det finnas en stark oro för många uttryck för sexualitet hos kvinnor och tjejer medan mäns och killars sexualitet sågs som betydligt mer fri och bekymmerslös. Det tycktes finnas en uppfattning om att sexualitet hos tjejer med olika typer av annan problematik är något negativt. Denna uppfattning påverkar naturligtvis tjejerna och tycks många gånger orättvis och svår att vare sig förklara eller förstå.

Denna uppsats är ett försök att just förstå vad det finns för mönster och tendenser inom det sociala arbetet att se på tjejers sexualitet som problematisk, och hur man kan göra för att uppnå en förändring mot ett socialt arbete som låter tjejer ha samma rätt till sin sexualitet som killar.

Problemformulering

Forskning bekräftar det även vi tyckte oss se under vår praktiktid, det vill säga att det finns en tendens att inom det sociala arbetet se på tjejers sexualitet som något problematiskt, både i de fall tjejerna har ”för mycket” sex, sex med ”fel” personer, eller helt enkelt klär sig utmanande eller visar upp ett flirtigt beteende utan att rikta sig till någon specifik. Man tycks inom det sociala arbetet ha svårt att koppla uttryck för tjejers sexualitet till andra bilder än två relativt traditionella, nämligen bilden av tjejen som antingen utnyttjad och offer för killars sexualitet, eller som alltför utmanande med ett farligt och överdrivet sexuellt beteende. De båda bilderna tillskrivs ofta tjejer på samma gång, även fast de tycks motstridiga, och både var för sig och separat innebär bilderna att det är det tjejens sexualitet som ses som problematisk.

Forskning visar att dessa bilder kring tjejers sexualitet har en lång historia inom det sociala arbetet, och att tjejer till och med många gånger omhändertagits då de visat upp ett normöverskridande sexuellt beteende. Tjejer ses traditionellt som bärare av moraliska värden och förväntas kontrollera sin egen samt ta ansvar för killars sexualitet, och misslyckas de med detta är det tjejerna som ställs till svars och måste ändra sitt beteende. Även då sådana föreställningar knutna till kön ser ut att långsamt förändras, visar många studier och granskningar att det fortfarande finns ojämlika strukturer inom det sociala arbetet och vid bedömningen av tjejers och killars problem.

Eftersom modern forskning visar att det fortfarande finns en skillnad i synen på killars och tjejers sexualitet inom det sociala arbetet, och att denna skillnad naturligtvis innebär konsekvenser och begränsningar för de tjejer som bedöms, är ämnet både intressant och relevant för socialt arbete och att fortsätta studera. Då mycket av de orättvisa strukturerna upprätthålls på ett omedvetet plan av socialarbetare och andra som arbetar med ungdomar, är det relevant att medvetandegöra de föreställningar som styr och även försöka hitta vägar att undvika orättvisorna på. Vi tror att den tendens som finns att se på tjejers sexualitet ett problem ofta sker på ett omedvetet plan av enskilda socialarbetare som egentligen inte har för avsikt att begränsa tjejerna eller reproducera orättvisa värderingar. Att djupdyka i ämnet, trots att det är luddigt och svårt, hoppas vi kan leda till att vi får en bättre förståelse för ett fenomen som har förbryllat oss och många gånger gjort oss upprörda.

Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka hur socialarbetare ser på tonårstjevers sexualitet inom det sociala arbetet idag. Vi vill genom arbetet förstå vad de finns för tankar om de ojämlika strukturer som forskning visar fortfarande genomsyrar det sociala arbetet, och hur man som socialarbetare kan förhålla sig till dem.

Arbetets frågeställningar

- På vilka sätt betraktas och görs tjevers sexualitet till sociala problem i det sociala arbete vi tittat på genom denna studie?
- Hur förhåller sig och tänker de socialarbetare vi talat med kring den syn på tjevers sexualitet som finns i deras arbete?
- Finns det utifrån socialarbetarnas berättelser tendenser som pekar på en förändring?

Tidigare forskning om kön, sexualitet och socialt arbete

I detta avsnitt redogör vi för forskning som är central för vår diskussion. All forskning vi tagit del av är svensk och är riktad mot ett forskningsområde som behandlar sexualitet eller socialt arbete med genusperspektiv. Här förklarar vi varför dessa studier är relevanta för uppsatsen.

Astrid Schlytter forskare i rättsvetenskap, (1999) skriver i sin studie *Kön och juridik i socialt arbete om* hur man i rättsliga sammanhang använder 3§ i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Lagen gör det möjligt för samhället att omhänderta och ge vård till en person under 18 år, mot ungdomens och vårdnadshavarens/nas vilja, på grund av ett socialt nedbrytande beteende. Ett socialt nedbrytande beteende betyder att personen utsätter sig själv för en påtaglig risk att skada sin hälsa eller utveckling genom exempelvis missbruk, brottslig verksamhet eller andra allvarliga avvikelser från samhällets grundläggande normer.

Schlytter har i sin studie granskat 400 domar och kommit fram till att ingen kille som omhändertagits på grund av sin sexualitet, medan man i tjejernas fall däremot har bedömt att ett sexuellt utagerande liv med oskyddade samlag och risk för graviditet i hög grad utgör skäl för omhändertagande. Flickor och pojkar behandlas alltså i det sociala arbetet olika, trots att lagen ska vara könsneutral. Schlytter pekar på hur man ofta knyter uttryck för tjevers sexualitet till sociala problem, medan detta inte är fallet då samma beteenden förekommer hos killar. Studien är intressant för vår diskussion eftersom den ger exempel på hur både det sociala arbetet och rätten faktiskt bedömer tjevers och killars sexualitet olika, med allvarliga konsekvenser för de tjejer som berörs. Studien har gett oss motivation till och uppslag för vidare frågeställningar och djupdykning i ämnet.

Socionomen Kerstin Hamreby har skrivit avhandlingen *Flickor och pojkar i den sociala barnvården* (2004). Studien har gjorts genom en diskursiv granskning av texter från offentliga debatter och lagstiftning från 1900-talets första hälft. I studien framkommer att samhället hade för avsikt att fostra tjejer till att inte bli omoraliska och promiskuösa kvinnor, och killar till att inte bli våldsamma och kriminella män. Hamreby pekar hur att tjevers sexualitet blev föremål för behandling och att killars sexualitet inte nämns alls i problembilderna. Studien är intressant för vår diskussion eftersom Hamreby har utforskat historiska aspekter av det sociala arbetet som vi är intresserade av, nämligen hur sociala problem har definierats olika beroende på ungdomarnas kön.

Med denna historiska bakgrund har vi motiverats än mer att undersöka hur dessa gamla föreställningar kring kön, sexualitet och sociala problem lever kvar idag. Vi har använt Hamrebys diskursiva tolkningar av sociala problem som ett slags utgångspunkt för intervjufrågor och diskussionsunderlag. Med hjälp av

författarens tolkningar har vi också fått inspiration till uppsatsen. Den har väckt många känslor och frågor kring det sociala arbetet som en praktik där sexualitet görs till sociala problem på ett många gånger obegripligt sätt.

Tina Mattsson, socionom och forskare i genusvetenskap, har gjort avhandlingen *I viljan att göra det normala* (2005) som är en annan källa från vilken vi hämtat empiri och inspiration till uppsatsen. Mattsson tittar på två institutioner för behandling av vuxna missbrukare med fokus på hur personalen skapar kvinnligt och manligt och behandlar de intagna olika beroende på kön. Genom analyser av intervjuer pekar hon på olika föreställningar personalen har om hur kvinnor och män är. Sexualitet är en central del av forskningen Mattsson för fram. Hon visar att föreställningar om kvinnliga och manliga egenskaper är tätt sammanlänkade med en förväntad heterosexualitet. Heterosexualiteten ligger som en grund från vilken personalen hämtar argument för hur man resonerar. Återkommande i sin undersökning är heteronormativitetens inflytande i det sociala arbetet. Studien är intressant eftersom Mattsson använder ett konstruktivistiskt tänkande kring kön och sexualitet, vilket vi också gör. Hon visar hur det går till när kön och sexualitet görs i ett socialt arbete.

Stina Jeffner, sociolog och forskare i filosofi, har skrivit avhandlingen *Liksom våldtäkt, typ* (1997) som tar upp hur femtonåringar ser på våldtäkt. Hon kommer fram till att ungdomarna i sina berättelser förmedlar att våldtäkt är en handling som inte är helt avvikande från det normala. Studien utforskar ungdomars syn på sexualitet och uppfattning om vad som är normalt och vad som är extremt i förhållande till normer för kön och heterosexualitet. Jeffner pekar på att det finns ett utrymme att förhandla mellan det som är våldtäkt och det som bara är sex. Här finns olika faktorer som spelar in i förhandlingen som till exempel sättet man säger nej på, alkoholpåverkan, och om man har flörtat eller på något sätt visat sig sexuellt utmanande eller lockande. Avhandlingen är intressant eftersom den diskuterar omständigheter vi ofta hört diskuteras inom det sociala arbetet och även vid intervjuerna i detta arbete.

Anledningen till att vi har valt dessa fyra studier är att de alla utgör olika ingångar till vårt ämne. Forskningen har gett oss olika perspektiv som belyser frågan om hur tjejs sexualitet görs till sociala problem. Vi menar att denna forskning visar på att det finns mycket att anmärka på hur man inom det sociala arbetet förhåller sig till tonårstjejs sexualitet, och att en utvecklad och förändrad syn behövs för ett mer jämlikt arbete med ungdomar.

KAPITEL 2. METOD

I föregående stycken har vi beskrivit hur tjejs sexualitet tidigare gjorts till sociala problem och varför det med denna kunskap även är relevant och intressant att studera exempel på hur det kan se ut idag. Vi har också beskrivit syftet med arbetet och de frågeställningar vi avser att besvara.

I detta avsnitt redogör vi närmare för hur vi gått till väga för att få svar på just dessa frågor genom att undersöka vad människor som på olika sätt arbetar med ungdomar har för erfarenheter av och tankar kring synen på tjejs sexualitet inom det sociala arbetet idag.

Vi vill börja med att förtydliga att vi i vår diskussion inte har kompletterat genusperspektivet med vare sig ett klass- eller etnicitetsperspektiv trots att det naturligtvis också förekommer orättvisor här inom det sociala arbetet. Exempelvis visar Fanny Ambjörnsson (2003) hur klass historiskt agerat skiljelinje mellan hur man sett på ”bra” och ”dåliga” kvinnors sexualitet, där ”dåliga” kvinnor av lägre klass kopplades till en okontrollerad, lösaktig sexualitet. Likaså i Christian Catomeris (2004) studie av hur främlingsfientlighet visat sig i Sverige blir det tydligt att man betraktat invandrare som kroppsligt avvikande, närmare naturen och mer sexuellt aktiva, vilket måste kontrolleras. Trots att det kön är tätt sammanlänkat med klass, etnicitet, sexualitet m m då människor bedöms, värderas och tillskrivs egenskaper, och att det därför är svårt att skilja dessa kategoriseringar från varandra, har vi nödvändigtvis behövt begränsa oss. Vi ser därför, med fokus på tjejer, i detta arbete uteslutande på orättvisor baserade på föreställningar om kön i det sociala arbetet.

Vi har genomfört kvalitativa, semistrukturerade intervjuer med personer från tre verksamheter där arbete med ungdomar är centralt, och det som under dessa intervjuer framkommit har vi analyserat och knutit till teorier om bland annat kön, makt, normer och diskurser inom socialt arbete. Kvalitativ metod som vi använt, är enligt Tesch (1990) ändamålsenlig då man har ett intresse för *”betydelser och de sätt människor förstår saker på”*. I vår studie söker vi just efter de sätt de sätt något förstås på av våra informanter, i detta fall hur de upplever föreställningar om tjejs sexualitet i sitt arbete.

Den kvalitativa metoden har både för- och nackdelar och skiljer sig avgörande från den kvantitativa. Denscombe (1998) beskriver hur kvalitativa data, oavsett om det gäller ord eller bilder, *”är produkten av en tolkningsprocess”*, det vill säga informationen passerar alltid genom och tolkas av forskaren och denna process blir en del av slutresultatet. Viktigt att komma ihåg är också att resultaten från kvalitativ forskning av den typ vi genomför inte är generaliserbart. De slutsatser vi drar speglar endast den information vi fått, och vi gör inte anspråk på att ge några allmänna ”svar”.

Urval

För att få hjälp med att besvara våra frågor ville vi intervjua människor som har relativt olika erfarenhet av arbete med ungdomar, och som dessutom kommer i kontakt med frågor relaterade till ungdomarnas sexualitet med jämna mellanrum. Vi ville vidare intervjua människor som vi antog befann sig i en sådan situation eller hade ett sådant typ av arbete att de kunde prata relativt fritt, själva spekulera och våga gissa, då våra frågor knappast kan besvaras genom enkla svar. Vi genomförde därför tre intervjuer med sammanlagt fyra informanter med olika typer av erfarenhet av arbete med ungdomar, varav ingen representerade någon myndighet eller beslutsfattande organisation. Det var istället informanternas breda erfarenhet och förmodade förmåga att reflektera över sitt arbete med ungdomarna som vi ville åt, och även den kunskap man kan tänkas få då man antingen har arbetat länge, eller befinner sig i ett läge där man kan komma ungdomarna nära i

någon typ av vardaglig, förtrolig relation. Av denna anledning utslöt vi informanter som exempelvis arbetar inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, där man enligt vår mening inte har samma möjlighet att komma ungdomarna nära som inom exempelvis vissa behandlingsverksamheter.

Samtliga informanter befinner sig och arbetar i södra Sverige, och deras verksamheter har alla i varierande grad varit bekant för oss sedan tidigare. Vid urvalet av informanter har vi fokuserat på att de ska representera olika typer av arbete med ungdomar för att kunna komplettera varandra. Vidare har vi försökt att välja informanter som vi trots själva skulle ha ett intresse av att diskutera ämnet, ha egna tankar och en förståelse för den problematik vi menar finns. Då vi redan från början visste att intervjuerna skulle bli relativt djupgående och detaljerade beslutade vi oss för att inte göra mer än tre eller fyra stycken, för att det skulle bli möjligt att alls överblicka materialet. En av våra tilltänkta fyra informanter hade ingen möjlighet att delta, men samtidigt fick vi dock möjlighet att prata med två informanter under en av de andra intervjuerna, och beslutade att även detta kunde ge en tillräckligt nyanserad bild. Då samtliga informanter har olika erfarenheter och personliga uppfattningar var det snarare personerna själva mer än de olika verksamheterna de arbetar inom som vi var intresserade av. Därför anser vi antalet intervjuer mindre viktigt än mängden information dessa faktiskt gav.

Intervjuer

Vi genomförde tre intervjuer med sammanlagt fyra informanter. Intervjuerna tog mellan en och en och en halv timme och tog alla form av resonerande diskussioner där även vi upptog ett visst utrymme med följdfrågor och några nödvändiga förtydliganden. Två av tre intervjuer genomfördes på informanternas arbetsplatser, den sista hemma hos en av oss. Vi utförde alla intervjuer i så kallad semistrukturerad intervjuform (Denscombe, 1998). Detta innebär att vi utgått från en rad frågor, men informanterna har själva fritt fått utveckla sina svar genom tankar, berättelser och idéer. Denscombe beskriver hur gränsen mellan semistrukturerade och ostrukturerade intervjuer till viss del är flytande, och vi menar att våra intervjuer kanske delvis befunnit sig i detta gränsland då vi själva sällan ingripit i eller styrt informanternas berättelser. Vi har dock vid alla intervjuer haft någon form av lista med ämnen som vi velat få behandlade, och alltid bockat av listan efter hand frågorna blivit besvarade.

Vi har försökt göra vad Karin Widerberg (2002) kallar reflexiva intervjuer, vilket innebär att vi strävat efter att se informationen på många olika sätt och att göra en eftertänksam studie, där kunskapen ständigt återspeglas ur olika vinklar, precis som ordet reflektion tyder på. Widerberg beskriver hur det reflexiva arbetet innebär att man låter tankar stöta samman i en process där kunskap inte är något som finns utan något som skapas. I det praktiska arbetet innebär detta arbetssätt att man aldrig kan hävda att empirin talar för sig själv, utan tvärtom sker ständigt tolkningar genom att intervjuerna föder tankar, idéer och knyter an till teorier efter hand. Det innebär också att man redan vid första mötet med sin intervjuperson är medveten om att vi troligtvis tolkar samma ord olika, att vi kanske lutar oss mot vitt skilda teorier, att den egna tolkningsramen kommer påverka informationen och att slutresultatet kommer att spegla hela denna tolkningsprocess lika väl som det informanten avsett. En öppenhet är därför viktig. Clive Seale (1999) skriver att eftersom ingen information eller datainsamling kan vara objektiv är det bättre att vara öppen med de teorier och antaganden som man lutar sig mot. Detta har vi försökt att vara genom hela förloppet. Då man har insikt om att man själv är en del i skapandet av data måste man också ständigt ifrågasätta sig själv, sitt uppsåt, sina intentioner och sin betydelse. Viktigt är också att komma ihåg att det inte finns någon kunskap utan förhandsuppfattningar och fördomar, både hos informanterna och hos oss själva.

Vid samtliga intervjuer har vi försökt vara så tydliga som möjligt med syftet med vår studie och vad vi önskat ta reda på. Vi har också strävat efter att förmedla att

studien inte innebär en granskning av någon av de verksamheter eller personer som deltagit.

Informanter

I detta stycke kommer en kortfattad presentation av våra informanter för att läsaren ska kunna knyta de bilder som framkommer vid citat och analyser till de personer som döljer sig bakom texten.

Behandlingsassistenten, som vi valt att kalla Ben, är ansvarig för en större verksamhet som arbetar med ungdomar som placerats enligt LVU eller SoL. I verksamheten lever och arbetar Ben dagligen med dessa ungdomar, och utöver det vardagliga behandlingsarbetet inkluderas också kontakter med socialtjänst, skola, anhöriga och andra verksamheter. Ben har arbetat med ungdomar i fyrtio år, varav trettio inom den verksamhet han nu är ansvarig för.

Fältarbetarna, kallade Freja och Filip, arbetar båda inom en fältarbetande grupp socialarbetare. De jobbar både uppsökande och med organiserade verksamheter med ungdomar. Ungdomarna har olika typer av behov, men behöver inte definieras som ”problemungdomar”, och allt deltagande i aktiviteter och dyl är frivilligt. Båda fältarbetarna har arbetat med ungdomar under många år och är väl insatta i de diskussioner om sexualitet och kön som ungdomar själva för.

RFSU-informatören, här kallad Robin, arbetar med att sprida information om sexrelaterade ämnen till ungdomar i bland annat skolor och på fritidsgårdar. Hon är också socionomstudent och väl insatt i det sociala arbetet. Genom RFSU och sitt arbete som informatör för hon många diskussioner om sexualitet, normalitet och kön med ungdomar. RFSU är en opinionsbildande ideell organisation som medverkar till att skapa diskussioner och medvetenhet om sexrelaterade ämnen.

Samtliga informanter har i arbetet tilldelats fiktiva namn. Den första bokstaven i namnen representerar deras titel (behandlingspedagog, fältassistent och RFSU-informatör) för att underlätta för läsaren att minnas vem som arbetar med vad.

Etiska överväganden

För att göra denna uppsats har vi genomgått en etisk prövning som beviljats av högskolans etiska råd. För att pröva uppsatsen behövde det etiska rådet information om vår studie, hur vi ville genomföra den och vilka personer vi hade tänkt använda för att göra våra intervjuer. I prövningen ingick även att visa att vi hade samtycke från våra tilltänkta intervjupersoner samt chefen för verksamheten de arbetar i. Med samtycket fick vi lov att genomföra intervjuerna och använda dem som material för vår C-uppsats. För att säkerställa våra informanters anonymitet är deras namn fiktiva. Vi uppfyllde dessa etiska krav och med dessa villkor arbetade vi fram vår studie. Våra intervjupersoners deltagande var frivilligt.

Under arbetets gång har vi stött på ett antal etiska dilemman som varit svåra att undvika. För det första finns alltid risken att deltagarna kan känna sig missförstådda eftersom deras ord genomgått vår tolkning. Man måste vara medveten om att deltagarna i en intervjusituation har begränsad möjlighet att hinna tänka igenom sina svar, och att svaren troligtvis hade sett annorlunda ut om deltagarna haft samma tid på sig som vi som forskare att analysera frågor och material. Vi kan inte heller dra några allmängiltiga slutsatser utan enbart göra våra egna tolkningar av materialet. Samtidigt upplevde vi det som en risk att deltagarna kunde känna sig granskade även då det inte var syftet. En annan möjlig invändning mot arbetet är att vi enbart speglar ett vuxenperspektiv då vi valde att inte intervju ungdomar. Slutligen kan det tilläggas att vi har satsat på få, men djupgående intervjuer. Hade vi genomfört fler intervjuer hade vi kanske kunnat tolka materialet på ett för det sociala arbetet mer rättvist sätt.

KAPITEL 3. TEORETISKA ANSATSER.

I detta kapitel kommer vi att förklara vissa grundläggande begrepp som förekommer i arbetet och de teoretiska resonemang som vi lutar oss mot i detta arbete för att förstå, hantera och tolka den information vi tar del av.

Vad är ett socialt problem?

Termen "socialt problem" är mycket omtalat på högskolan, i dagstidningar, på TV och inte minst inom den sociala sektorn. Enligt Meeuwisse och Swärd (2002) var det under slutet av 1800-talet som termen först kom att bli införlivad i språkbruket av en förening i Uppsala som hade avsikten att belysa sociala samhällsfrågor. Genom en ansats att väcka ett "socialt" intresse för olika missförhållanden som fattigdom och alkoholism, uppmärksammades det som kallats samhällsproblem som "sociala problem". På detta sätt etablerades socialt problem som begrepp (Meeuwisse & Swärd, 2002). Men vad betyder det? Meeuwisse och Swärd har efterforskat termens vardagliga betydelse och kommit fram till att innebörden varierar och inte har någon entydig definition. Ofta, menar författarna, används begreppet till att benämna karaktärsegenskaper eller beteenden, men det används även flitigt till att beskriva brister i samhället som arbetslöshet m.m. Begreppet kan också användas till att benämna konsekvenser av ett annat problem. I de flesta fall används dock begreppet med en underförstådd mening för problemet eller att man tar det för givet (a.a).

Samtidigt kan man diskutera huruvida ett fenomen är ett socialt problem. Meeuwisse och Swärd ger som exempel att vissa anser att ensamstående mödrar är ett socialt problem, medan andra inte gör det. Mot bakgrunden att termen socialt problem kan uppfattas som flertydigt, är det relevant att klargöra den betydelse termen har i vår studie. Vi menar dock att en entydig innebörd inte är nödvändig, utan snarare handlar det som är relevant om själva problemskapandet, det vill säga att göra ett problem av någonting. Utan att *skapa* eller *göra* ett problem finns inget problem. Vem eller vilka är det som ringar in vissa fenomen som sociala problem?

Hamreby (2004) menar att det som uppfattas som sociala problem ser olika ut beroende på olika tidsperioder i historien. Därför, poängterar Hamreby, kommer det som definieras som socialt problem alltid vara en politisk fråga. Hur allvarligt det sociala problemet uppfattas vara står inte nödvändigtvis i proportion till de konsekvenser det har för individen eller samhället. Med andra ord är det samhällets överordnade makthavare som exempelvis politiker, myndigheter, institutioner som skapar problemframställningen. I vår diskussion använder vi just denna aspekt av termen socialt problem, *hur* problemen har definierats. För att svara på frågan "vad är ett socialt problem" behöver vi ta reda på vilka föreställningar som ligger bakom hur man resonerar och definierar. Med denna ansats utforskar vi problembilden bakom det som i den sociala sektorn uppfattas som dåligt sexuellt beteende för tjejer i tonåren.

Socialkonstruktivism och kön

Precis som Mattsson (2005), har vi valt bort att använda begreppet genus i vår diskussion. Vi tycker att begreppet kön stämmer bättre överens med hur vi förstår de processer som skapar skillnader mellan kvinnor och män. Inom vetenskapen finns två olika synsätt för hur man kan diskutera människors beteenden. Med en konstruktivistisk utgångspunkt ser man människan och hennes omgivning som sociala konstruktioner. Verkligheten är en pågående process som hela tiden återskapas av de normer som finns i samhället. Med ett essentialistiskt synsätt antar man att människans beteende är en följd av det biologiskt nedärvda, det av naturen givna. Inom oss finns ett slags ”dolt essens” som spelar en betydande roll för hur man *är* (Mattsson, 2005).

Det är med ett konstruktivistiskt perspektiv som vi argumenterar i vår diskussion. Eftersom vi ser kön som en social konstruktion, diskuterar vi kön som någonting som hela tiden görs. Kön är därför en kontinuerligt pågående och skapande process. Denna process, poängterar Mattsson, sker genom handlingar, ord och gester. Mattsson hänvisar till Butler, som menar att kön görs genom performativa handlingar. Performativa handlingar är sättet på vilket vi agerar, rör oss, pratar och även hur vi uttrycker oss genom kläder och stil osv. Mattsson (2005) diskuterar vidare utifrån Butler hur vi människor ”görs” till kön av det hon benämner som ”den allmänna diskursen”. Mattsson definierar diskurs på följande sätt:

Diskurs är den sanningsregim med vilken vi tolkar och ordnar världen och den styr och påverkar våra föreställningar” (Mattsson, 2005, sid 25).

Genom diskursen förstår vi oss själva och omgivningen. Den skapar vår identitet, och vem vi är som kön. Mattson menar att uppfattningen om att vara kvinna eller man kommer ”utifrån” och inte ”inifrån”. Genom performativa handlingar lär vi oss hela tiden hur vi bör agera och handla efter våra kön. Att vara och bete sig som kvinna eller man, är med andra ord en lärandeprocess (Mattsson, 2005).

Sexualitet, makt och det heteronormativa samhället

Vidare i våra teoretiska ansatser är det relevant att tydliggöra en definition av begreppet sexualitet. Fanny Ambjörnssons (2003) skriver så här:

När jag talar om sexualitet menar jag emellertid inte enbart det vi vanligtvis avser, nämligen könsumgänge eller samlag. Istället betraktar jag sexualiteten som en ordning av blickar, begär, känslor, sociala relationer och skvaller (Ambjörnsson, 2003, s 13).

Hon ansluter sig till ett queerteoretiskt perspektiv på sexualitet, där sexualitet betraktas som en normativ ordning, inte som en biologisk drift.

För att komplettera denna förståelse har vi valt att här återge WHO's, World Health Organisation definition av sexualitet:

Sexualitet är en central del av att vara människa genom hela livet. Den omfattar kön, genus, identitet och roller, sexuell orientering, erotik, njutning, intimitet och reproduktion. Sexualitet är upplevd, och uttryckt i tankar, fantasier, åtrå, tilltro, attityder, värderingar, beteende, praktiker, roller och relationer. Medan sexualitet kan inkludera alla dessa dimensioner, är inte alla alltid upplevda eller uttryckta. Sexualitet är influerad av interaktionen mellan biologiska, psykologiska, sociala, ekonomiska, politiska, kulturella, etniska, lagliga, historiska, religiösa och andliga faktorer (WHO 2004, Knutagårds övers. 2007, s 143)

Båda dessa definitioner visar på den bredd som begreppet sexualitet innefattas av.

Vi har haft detta i åtanke under arbetets gång, men teoretiskt använder vi Ambjörnssons definition. Med dessa två definitioner som bakgrund kan sexualitetens betydelse för det sociala arbetet utforskas.

I förståelsen av sexualitet finns det runt omkring oss dessutom normprocesser som gör att vissa sexualiteter upplevs som mer åtråvärda eller naturliga än andra. I boken *Queerfeministisk agenda* (2002) beskriver Tiina Rosenberg hur normer fungerar som sociala regelsystem för hur sexualiteten bör se ut. På grund av att normerna uppfattas som naturliga ifrågasätts de inte, och märks oftast inte förrän någon bryter mot dem.

När man talar om heteronormativitet i forskningssammanhang relaterar man ofta till de samhällsstrukturer, institutioner och handlingar som upprätthåller heteronormerna. Begreppet heteronormativitet betyder att det finns ett allmänt antagande om att alla är och lever heterosexuellt, men det har också en betydelse av att det finns en *förväntad form* av heterosexualitet (Rosenberg, 2002). Eftersom det finns olika sätt att vara heterosexuell på, kan man inte se heterosexualitet som någonting enhetligt. Istället menar Rosenberg att man bör tala om heterosexualiteter. Ambjörnsson (2006) menar att heteronormen i samhället tar bort den mångfald av sexuella uttryck som egentligen finns. Hon hänvisar till antropologen Gayle Rubins sexuella värdehierarki som beskriver sexualitet utifrån ett samhälles generella syn. Värdehierarkin visar vad som är bra och önskvärd sexualitet och vad som är dålig sexualitet. Samtidigt finns det en favoriserad typ av sexualitet. Den sker i hemmet, är monogam, tvåsam, frivillig, olikkönad, ur samma generation, utan hjälpmedel och har syftet att göra barn (Ambjörnsson, 2006).

Med hjälp av denna teori om ”sexuella värdehierarki” förstår vi att det inte är all heterosexualitet som rör sig inom det mest önskvärda och heteronormativa. Detta visar hur det finns olika sätt att uttrycka heterosexualitet, eftersom det finns heterosexuella som inte lever normativt. Med andra ord finns det personer som ser sig som heterosexuella, men som faller utanför ramen för det heteronormativa (Ambjörnsson, 2006). Resonemanget visar hur varierad sexualiteten faktiskt är. Teorin om heteronormativitet i kombination med diskussionen kring sexuell värdehierarki visar att sexualitet osynliggörs, favoriseras, betraktas som avvikande, normal eller icke önskvärd.

Att göra sociala problem av tjejers sexualitet

Som vi tidigare poängterat behövs att man definierar eller ringar in ett socialt fenomen som ett socialt problem, för att detta ska betraktas som ett problem. Detta menar vi, är att *göra* ett socialt problem. Detta innebär att det inte själva problemet i sig som uttalar sin problemstatus, utan det uttalas i diskurser. Som generellt exempel är det inte den ensamstående mamman som deklarerar sig själv som en del av ett samhälleligt socialt problem, utan det är politiker, myndigheter, sociala tjänstemän som gör detta. På samma sätt är det socialarbetaren som avgör om klienten har problem eller behov. Det är möjligt att förstå socialarbetare som påverkade av diskurser, och som myndighetspersoner har de någon form av makt att göra bedömningar om problem. De diskursiva föreställningar som finns om hur världen är ordnad, kan med andra ord ha inflytande på klienten bedöms. De problem eller behov hon eller han anses ha, ses utifrån detta perspektiv som konstruerade.

Hans Knutagård (2007) menar att det är viktigt att ta upp sexualitet i socialt arbete eftersom sexualiteten är en betydande del av det sociala arbetets praktik och teori. Liksom klass, etnicitet och kön är sexualiteten avgörande för hur en person bedöms och bemöts inom de samhälleliga maktordningar som också styr det sociala arbetet, menar han.

Hamrebys (2004) forskning kring sociala problem och kön visar att det alltid har funnits ett starkt intresse för flickors sexualitet, och den gjorts till sociala problem

i sociala barnvårdsarbetet under 1900-talet. När man ansåg att flickor gjorde sexuella normöverträdelser väckte det stora reaktioner, oavsett hur mycket de avvek från normen. Sexualiteten såg man alltså som ett tecken för sociala problem. På detta sätt blev flickor direkt utsatta för samhällets sexualmoraliska principer. Detta drabbade främst flickor och unga kvinnor (Hamreby, 2004). Hamreby menar att myndigheterna gjorde skillnad på villkoren för flickor respektive pojkar under 1900-talet. Skillnadstänkandet baserades på föreställningar om hur tjejer och killar är olika till sin natur. Hon menar att man konstruerade orättvisa villkor, och vidare pekar hon på att det är relevant att fråga sig om detta bemötande fortfarande i någon form lever kvar i det sociala arbetet idag (Hamreby, 2004).

KAPITEL 4.

HUR SER MAN PÅ TJEJERS SEXUALITET? SOCIALARBETARE BERÄTTAR.

I föregående kapitel har vi förklarat hur man kan se på sociala problem som konstruerade i en viss kontext, och hur sexualiteten ofta har gjorts till problem hos tjejer. I detta kapitel kommer vi redogöra för våra informanternas syn på tjejers sexualitet och exempel på när den görs till sociala problem idag. Även då informanterna naturligtvis inte själva menar sig göra problem av tjejers sexualitet på ett orättvist sätt, kan de dels berätta om tillfällena när de sett det göras av andra, och dels berätta om sådant som de menar är rättfärdiga tillfällen, då tjejernas beteende verkligen oroar och när man på riktigt behöver agera.

Skillnad mellan killar och tjejer

Behandlingspedagogen Ben som arbetar med ungdomar som omhändertagits möter många beteenden som anses riskfyllda. Det kan röra sig om våld, kriminalitet, drogmissbruk och självskadebeteenden. Han berättar att då det rör sig om tjejer som har ett sexuellt beteende som anses problematiskt kallar man det ofta "ett farligt beteende" eller att tjejer "lever på ett utsatt sätt".

Intervjuare: Men man anspelar på det sexuella då?

Ben: Ja, det gör man. Självklart.

Intervjuare: Så det kan stå i vårdplanen att ungdomen har ett sexuellt beteende som man ska arbeta med?

Ben: Ja, det kan stå. Det kan till och med stå så "illa" som att hon behöver en bättre moral och sådant där.

Intervjuare: Och det behöver inte handla om prostitution då?

Ben: Nä, utan man har ett vidlyftigt beteende så att säga.

Intervjuare: Står det någonsin för pojkar?

Ben: Aldrig. Jag tror aldrig någonsin att jag har varit med om det. Aldrig. Utan då är det ju så att det beskrivs som charmig, tjejtjusare, krossar många hjärtan och så. Så är det. Det är jag helt övertygad om.

Behandlingspedagogen bekräftar här dels att vissa "vidlyftiga" sexuella beteenden ses som problematiska, och dels att det bara är tjejer som bedöms ha dessa problem. Killar omnämns som tjejtjusare och tillskrivs inte problem även då det rör sig om samma beteende. Tjejerna anses dock behöva en bättre "moral", och personalen förväntas enligt vårdplanen arbeta med att förändra deras beteende. Man bedömer att tjejer som ligger med många eller "fel" personer eller på andra sätt överskrider samhällets sexuella normer, har ett "farligt beteende" eller "lever på ett utsatt sätt".

Som behandlingspedagogen förklarar behöver det inte ha med prostitution eller andra starkt normbrytande fenomen att göra, utan det räcker med vad han kallar ett "vidlyftigt beteende" för att tjejer ska anses leva farligt och behöva hjälp.

Detta menar vi är ett tydligt exempel på när man gör sociala problem av tjejers sexualitet. Även behandlingspedagogen är medveten om att sociala problem konstrueras och definieras i en social kontext och inte är självklara. Han spekulerar senare under intervjun själv kring detta då vi samtalar kring att tjejer förväntas kontrollera sin sexualitet i högre grad än killar, och ifall detta kan tänkas vara ett resultat av gamla religiösa normer.

Ben: Ja, den moralen som kyrkan har om avhållsamhet är ju fullständigt påhittad. I en helt annan kultur är det precis tvärtom, då är det en öppenhet. Så den är ju lagd på någonting och så ska vi anpassa livet efter den, och då blir det ju avvikelser eftersom det inte är naturligt.

Att vi tvingas anpassa våra liv efter konstruerade normer och regler skapar ofrånkomligt avvikelser menar behandlingspedagogen. Moralerna om sexuell avhållsamhet anser han fullständigt påhittad, och detta är trots allt den moral som styr kvinnors sexualitet fram tills relativt nyligen. Fram tills äktenskapet förväntades tjejer historiskt "hålla på sig" (Hamreby, 2004) och inte ha sex. Behandlingspedagogen tycks själv vara tveksam till de sätt man i hans arbete ser på de tjejer som bryter mot nutidens normer och har för mycket, alternativt "fel" sex.

Sex med fel personer är farligt för tjejen

Han kan peka på fler exempel när tjejers sexualitet görs till problem, bland annat genom hur socialarbetare pratar sinsemellan om tjejer som har sexuella förbindelser med killar som bor på flyktingförläggning. Det är tydligt att socialarbetarna inte anser detta vara ett önskvärt sexuellt beteende, och även då de inte ger skriftligt uttryck för detta i dokumentationen, framkommer det i samtal.

Ben: Sen kan socialarbetare prata om det, och då hör jag ju utifrån deras egna värderingar jättemycket om vad de bedömer som normalt. Men då pratar man ju om det. Då står det inget i vårdplaner. Man säger saker som "den här tjejen ränner massa på flyktingförläggning bla bla bla". Och så finns det en underton i det. Sådant står sällan i text, då använder man inte sådana slarviga ord.

Att tjejer i tonåren har sexuella förbindelser med killar som bor på flyktingförläggning ses som problematiskt även i de LVU-domar Schlytter (1999) granskat. Två av de tjejer som omhändertas har pojkvänner som bor på flyktingförläggning, och denna faktor har medverkat till beslutet. Schlytter analyserar inte *varför* man bedömt som man gjort, men konstaterar att det knappast ansetts lika oroande om en kille hade en flickvän som saknade uppehållstillstånd i Sverige. I detta jämförande perspektiv framstår det tydligt att det förekommer en orättvisa vid bedömningen av tjejers och killars sexualitet både i det sociala arbetet och i rätten.

Enligt Maud Eduards (2007) är en vanlig föreställning att kvinnor och flickor har lättare att ändra sig och är mer flexibla än killar, vilket gör att de fungerar bättre som kulturbryggare i samhället. Exempelvis ses det som positivt när utländska kvinnor träffar svenska män, men negativt om svenska kvinnor tvärtom träffar utländska män. Männerna ses som oförmögna att ändra sig. Om mannen har svenska värderingar är det en väg till jämställdhet för den utländska kvinnan, men om mannen är utländsk riskerar den svenska kvinnan att underordnas den främmande "kulturens" normer. Männens "kultur" har alltså enligt denna uppfattning *tolkningsföreträdare i den heterosexuella relationen*, vilket skulle kunna förklara varför man försöker ingripa då tjejer umgås med vad man anser vara "dåliga" killar, exempelvis sådana som bor på flyktingförläggning eller bryter mot andra föreställningar om "goda" heterosexuella relationer.

Att de socialarbetare som är kritiska mot den tjej som "ränner på flyktingförläggning", gör sociala problem av hennes sexualitet, menar vi är fallet. Behandlingspedagogen ger även han uttryck för tveksamhet inför de värderingar socialarbetarna luftar.

"Fel" sorts sex inkluderar inte bara när tjejer är med killar på flyktingförläggning utan även killar som är för mycket äldre än tjejen själv. Behandlingspedagogen berättar hur andra socialarbetare gått så långt som att kalla en tjej för "slampa" då

hon brutit mot den normativa sexualiteten där det önskvärda är sex mellan två jämånåriga personer.

Ben: Vilken jävla slampa, kan folk säga. Hon var hemma och där låg hon med en trettioåring. Fattar hon inte? Hon är 18 år!

Intervjuare: Vuxna säger så? Som jobbar här?

Ben: Ja. Pedagoger.

Att tjejen är hemma på besök hos familjen och vid detta tillfälle har sex med en trettioåring fast hon själv bara var arton gör henne i socialarbetarnas ögon till en slampa. Hon har brutit mot de föreskrivna reglerna för vad de ser som sunt och naturligt sex. Fördömandet kan tänkas spegla en uppfattning om att tjejen ligger med alla hon kommer åt, oavsett om de är tolv år äldre. Problemet är i så fall att tjejen är *för* sexuell, och tar för sig på samma sätt som killar gör, vilket inte riktigt accepteras.

Det kan också spegla ett antagande om att samlaget skett mot tjejens vilja, att hon gick med på något hon egentligen inte önskade, och man utgår då från att lever på ett utsatt sätt med risk att utnyttjas. Men om så är fallet är det märkligt att socialarbetarna väljer att använda ett så fördömande och negativt laddat uttryck som *slampa*. Är det då verkligen tjejen som behöver ändra sitt beteende, eller är det den äldre killen? Att kärlek och åtrå även kan uppstå mellan människor i olika ålder är inget som socialarbetarna överväger vid sin bedömning.

Prostitution handlar inte om sexualitet

Under intervjun med behandlingspedagogen framkommer det också att det i några få fall när tjejers sexualitet ansetts vara en del av problembilden, har rört sig om att tjejerna har prostituerat sig. Behandlingspedagogen berättar att det i dessa fall står rakt ut i dokumentationen att det är prostitution som utgör problemet. Här är man inte så försiktig som i övriga fall där sexualiteten ansetts vara ett problem.

Ben: Då har det stått att hon varit prostituerad. Det har varit helt enligt alla definitioner hon varit det. Det är ju så många andra delar i underlag för en placering, men för några har detta varit en ganska stor del.

Enligt behandlingspedagogen har detta då varit en avgörande grund för placeringen, men det har inte inneburit att det varit sexualiteten man fokuserat på vid behandlingen.

Ben: Prostitution hänger ofta samman med någonting. Det är ju inte så att de tre-fyra stycken jag känner till har valt prostitution utifrån pengarna. De har valt det utifrån självdestruktiviteten. Lika väl som jag skär mig i armarna så gör jag mig illa om jag prostituerar mig (...) Så det har egentligen ingenting med sexualiteten att göra, utan med ett annat illamående. Och när man handskas med det, då släpper ju det här. Men då måste man prata om orsakssambandet. Illamåndet gör att du prostituerar dig. Du hade kunnat skära dig, du hade kunnat bränna dig, du hade kunnat göra en massa saker.

Behandlingspedagogen menar att tjejernas prostitution är ett uttryck för något helt annat än sexualitet. Han spårar prostitutionen till en önskan hos tjejerna att skada sig själva för att dämpa ångest eller andra känslor, precis som övriga självskadebeteenden. Därför blir sexualiteten i sig inte något man jobbar med eller försöker ändra hos dessa tjejer. När man handskas med de verkliga orsakerna till beteendet och tjejerna börjar må bättre, släpper också behovet hos dem att prostituera sig.

Detta resonemang rör sig endast på en individnivå där behandlingspedagogen spårar tjejernas prostitution till personliga orsaker. Problemet ligger då kvar hos tjejerna även om behandlingspedagogen visar upp en förståelse för de bakomliggande orsakerna och strävar efter att tillsammans med tjejerna själva "handskas med" dessa orsaker. Att problemet ligger kvar hos tjejerna menar vi även i fallet med prostitution skapar en situation där tjejernas sexualitet görs till ett socialt problem. Det är självklart att behandlingspedagogen måste se på tjejerna ur ett individperspektiv och vi för under intervjun inte heller diskussionen på en strukturell nivå. Samtidigt är det talande att prostitutionen utgör underlag för placering för tjejen, d v s hon omhändertas enligt SoL eller LVU för ett beteende som egentligen hänger ihop med mer samhälleliga strukturer av makt, över- och underordning.

Behandlingspedagogen kan endast minnas några få fall under hans trettio år i verksamheten då det verkligen har rört sig om prostitution och menar alltså att det då egentligen inte handlat om ett sexuellt beteende i grunden, utan om självdestruktivitet. I samtliga intervjuer finner vi att informanterna gärna förklarar skapade problem till synes knutna till sexualitet, med att de egentligen handlar om annat, så som att tjejerna är självdestruktiva, söker uppmärksamhet, söker bekräftelse, har dålig självkänsla, är lättpåverkade m m. Detta är intressant tycker vi, även då vi förstår resonemanget kring tjejerna som prostituerar sig. Har man generellt svårt att tillskriva tonårstjejer en egen sexualitet?

Den farliga flirten och kläderna som utmanar

Också då informanterna pratar om tjejernas klädsel kan vi se samma tendens att knyta sexiga och utmanande kläder till andra faktorer än just sexualitet. Ändå utgör de ett problem. Problemet ligger då kanske egentligen i att tjejerna riskerar att väcka *andras* (läs killars och mäns) sexuella begär, men ändå är det tjejernas syn på klädval och flirtande man önskar att förändra, inte killarnas syn på tjejerna som objekt.

Ett återkommande tema under intervjuerna är just problemet med tjejer som man menar signalerar att de är sexuellt tillgängliga. Detta är en fara menar flera av informanterna. Freja ger ett exempel på hur man kan prata med tjejer som man anser klär sig på ett sätt som kan misstolkas.

Freja: Och visst kan man lägga diskussioner på det, som vad tänker du innan du tar på dig det här? Vem tror du att du signalerar till? För de vill ju bekräftas, de vill ju utmana.

Vi är ganska noga med att säga, okej du kanske ser det så här, men andra kanske ser det så här. Och ofta skiljer det sig som mellan natt och dag. Lite som jag nämnde innan, dom tycker dom är fina och vackra, vilket dom säkerligen är, men andra ser ett annat "värde" i det.

Detta "värde" är alltså den sexuella tillgängligheten man menar att tjejerna signalerar då de klär sig i korta kjolar och djupa urringningar. Man vill förklara för tjejerna att andra kan uppfatta det "fina och vackra" som en invit till sex. Att tjejerna inte tycks förstå detta menar Filip innebär en risk.

Filip: Tillfället gör tjuven säger dom, men tillfället gör kanske våldtäktsmannen också. Du kanske inte ska gå ensam genom parken...

Jeffner (1997) pekar på just denna typ av resonemang i ett sammanhang då man talar om tjejer som utsätts för sexuella övergrepp av killar. Hon har gjort en studie om betydelse av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt. I

undersökningen hör hon tonåringars åsikter om sexualitet, flirtande och utmanande kläder. Jeffner lyfter fram samma logik som vårt exempel.

En av de intervjuade tjejerna menar att om en tjej klär sig utmanande och flirtar, och sen "går killen på en" då får hon skylla sig själv. Killen kan uppfatta tjejens uttryck som att hon vill ha honom, bara genom att hon tittar på honom. Tjejen ansvarar själv för att inte killen ska bli "retad" eller "känna sig inbjuda". Men om hon ändå gör det kan man bli uppfattad som hora. Denna sexuellt tillgängliga tjej blir föraktad. Samtidigt blir hon inte sällan ett åtråvärt objekt till helgen. Resonerar man på detta sätt, menar Jeffner, blir det killen som får tolkningsföreträde. Situationen tolkas inte utifrån vad tjejen *gör*, utan det är *hur killen tolkar det som görs* som räknas för att beskriva det som hänt (Jeffner, 1997).

Diskussionen om kläder som en möjligt problemskapande faktor går igen i samtliga intervjuer om sexualitet. Vi diskuterar tjejernas sexualitet, men vid ett tillfälle går Ben ett steg längre och berättar om hur man i hans verksamhet även ställt sig kritisk till vuxna, kvinnliga medarbetares klädsel.

Ben: Båda har lite det här den utmanande klädstilen. Alltså vuxna som jobbar här. Tajta kläder, lite push-up, korta korta kjolar med tajts under och så va. Det här nästan till vardags. Kläder som man ofta går ut med. Och jag har ju sett det, men jag har inte tänkt på det. Och då var det någon vuxen här, en socialarbetare, en jävligt bra garvad tant. Och då sa hon att jag tycker inte att ni ska vara klädda så när ni träffar dom här föräldrarna. För då kommer de läsa in andra saker hos er än samtalet om deras dotter. Och det handlar ju om klädstil och så. Men i botten handlar det ju om, har man en sådan utmanande stil så har man en, vad ska jag säga, en annan syn på sexualitet kommer föräldrarna tro, och att dom kommer överföra det här till min dotter som är här.

Resonemanget beskriver hur en socialarbetare, i detta fall en *bra, garvad tant*, avgör vad som är acceptabelt sexuellt uttryck även för andra vuxna kvinnor i personalen. I detta fall är det kläderna som ger uttryck för det sexuella. Vi tolkar det som att den garvade tanten menar att kvinnorna, genom att bära dessa kläder, använder sin sexualitet på ett dåligt sätt. Kvinnornas uttryck är inte bra på grund av att det finns en risk att föräldrarna kan uppfatta att kvinnorna är sexuellt tillgängliga, vilket kan överföras på deras dotter. Att dottern skulle kunna anta ett uttryck som uppfattas sexuellt, är någonting som både socialarbetaren och föräldrarna skulle uppfatta som negativt. Kanske utgår socialarbetaren från att föräldrarna ifråga är traditionella i synen på sexualitet. Att de kvinnliga medarbetarna klär sig utmanande kan då riskera att försämra relationen mellan föräldrarna och verksamheten, och detta är naturligtvis inget man vill medverka till. Samtidigt utgör Bens berättelse en ny intressant vinkling på tankarna på socialt arbete och tjejers sexualitet, då det inte bara är de "problembärande" ungdomarnas sexuella uttryck som styrs, utan även vuxna kvinnliga medarbetares.

Tjejer som problembärare

Det är ett mänskligt drag att vilja följa normer. En kvinna som avviker sexuellt riskerar en lägre social status. Hon är inte den önskvärda och normativa kvinnan som samhället önskar (Hamreby, 2004). Frågan är varför denna föreställning tycks än mer genomgående i verksamheter som sysslar med behandling? Varför ses tjejers normbrytande sexualitet som än mer problematisk här? Frågan har vi ställt till samtliga informanter. Behandlingspedagogen menar att denna fråga är ytterst komplicerad:

Ben: Vi tolkar ju, vi gör ju sådana tolkningar hela tiden. Eftersom sexualiteten är så jävla basal så tillslut, tillslut, tillslut hamnar man, i många frågor, där. Det är jävligt underligt. Men det är så.

Vi tolkar Bens uttalande som att han uppfattar att behandlingsarbetet till en betydande del relaterar till sexualitet. Sexualitet är också någonting som ofta diskuteras. Samtidigt tolkar vi uttalandet som att Ben uttrycker att sexualiteten är komplex, den rör sig överallt där man inte förväntar sig att den finns, och att man inom det sociala arbetet arbetar mycket med tolkningar. Utrymme för tolkningar kring sexualitet och möjlighet att knyta den till sociala problem kan orsakas av att heteronormerna inte syns. Den uppfattas ofta bara som självklar och ifrågasätts därför inte. Detta gör att heteronormer påverkar hur vi tänker om våra egna och andras sexuella handlingar, liksom den garvade tanten sätter ner foten på grund av kvinnorna brott mot just denna osynliga heteronormativitet. Enligt normerna ska en kvinna inte ge uttryck för att vara *för* sexuell.

Då tjejer trots allt är *för* sexuella, eller liksom många tjejer av andra anledningar har tillskrivs problem av sexuell art då de rört sig utanför ramarna för godtagbart sexuell beteende, kan även andra bekymringar uppstå. Behandlingspedagogen berättar hur socialsekreterare ansvariga för sådana tjejers placering kan efterfråga speciella boendeförhållanden där tjejerna är isolerade från killar.

Ben: Man vill också ofta ha en enkönad institution. ”Den här tjejen ska inte bo med killar”. Men det har vi ju aldrig jobbat med. Då säger vi för att blidka socialsekreterarna att vi har ett hus där det bara bor tjejer, där kommer de inte träffa killar. Men det är ju helt jävla löjligt. Samma dag de går utanför huset kommer de ju att gå hem till någon. Det är ju det här gamla att saker bara händer på natten /.../ Det måste ju vara en del av behandlingen att möta det andra könet på ett normalt sätt. Om man går i skolan kan man ju inte ha en enkönad skola, man kan inte ha en enkönad det ena och det andra.

I dessa fall kan det även röra sig om tjejer man ansett blivit sexuellt utnyttjade. De anses därför behöva ett tryggt boende utan killar. Detta kan säkerligen vara en tillfällig trygghet för en del tjejer, men enligt Ben handlar det även om tjejer som inte blivit utnyttjade men som man ändå önskar att hålla ifrån möjligheten att träffa killar.

Detta kapitel har alltså visat att tjejers sexualitet görs till sociala problem på en mängd olika sätt. I fall där tjejer lever ”vidlyftigt”, har haft sex med äldre killar, umgås med killar som befinner sig på flyktningförläggning, klär sig utmanande, flirtar, och i en del fall även själva blivit utsatta för *andras* sexualitet på ett ofrivilligt sätt, är det ändå tjejens sexualitet som det sociala arbetet fokuserar på. Som Ben i inledningen av kapitlet förklarade; killar har *aldrig någonsin*, under hans trettio års erfarenhet av arbete med placerade ungdomar, ansetts ha haft ett sexuellt beteende som man behöver arbeta med. Detta är mycket intressant.

KAPITEL 5.

TANKAR OCH IDEER OM VARFÖR MAN GÖR SKILLNAD. SOCIALARBETARE BERÄTTAR.

I detta kapitel tittar vi på vad informanterna ser för orsaker till att de själva och andra socialarbetare många gånger bekymras över tjejers sexuella beteenden, kläder och uttryck. Vi har under intervjuerna låtit informanterna resonera själva och utveckla sina tankar fritt. Vi har inte frågat rakt ut om orsaker eller bett dem förklara, utan resonemangen har uppstått spontant i samtalen då de själva reflekterat över sitt arbete.

Vi har ur intervjuerna urskiljt tre resonemang hos behandlingspedagogen och fältassistenter som vi finner särskilt intressanta och som tycks genomsyra synen på tjejers sexualitet som till viss del problemfylld:

Först uppfattningen att tjejer i en ung ålder har sex som de inte pratar om, medan killar i samma ålder snackar massa men egentligen är oerfarna. Detta gör att tjejernas sexualitet oroar medan killarna på något sätt anses oskyldiga. En annan vanligt förekommande inställning är att tjejerna är för unga och därmed inte mentalt redo för sex. Här diskuteras deras till synes mogna kroppar som kan ge intrycket av att de är äldre än de är. Slutligen har vi plockat ut resonemanget om unga tjejer som bär sexiga kläder. Dessa, menar informanterna, skickar ut fel signaler, signaler som tjejerna av olika anledningar inte är kapabla att hantera konsekvenserna av.

Vi kommer att förklara dessa resonemang närmare i detta kapitel. Resonemangen hänger till stor del ihop med varandra, men vi finner samtliga intressanta att titta på var för sig.

Killar bara snackar!

Under intervjuerna har det ju som sagt blivit tydligt att det är tjejers sexuella beteenden och klädval som informanterna har mest att anmärka på. De kan inte dra sig till minnes några konkreta fall då killars klädsel har varit för utmanande (även då behandlingspedagogen talar kort om att man ibland även säger till killar som är för avklädda), och man tycks inte vara orolig för att killarna ska bli sexuellt utnyttjade eller hamna i otäcka situationer som de inte är redo för. Varför?

Efter att vi ställt fältgruppen en fråga om huruvida de upplever att killar och tjejer har olika krav på sig, och om tjejer bedöms hårdare om de har mycket sex, uppstår följande resonemang som kanske till viss del förklarar varför socialarbetarna inte tycker sig behöva lägga lika mycket fokus på killars sexualitet i arbetet.

Freja: Ja, delvis. Jag menar, om en tjej har väldigt många lösa förbindelser så är hon ju "lätt på foten", milt uttryckt. Det är ju inte så ungarna uttrycker sig. Men är det en kille så går han och...då är han en player.

Filip: Det lever kvar, helt klart. Och det är ju så att om man tittar på generationer, om man tar fjorton-femtonåriga tjejer som är då två-tre år äldre intellektuellt, ja mer mogna, så riktar de sig kanske inte till dem i sin egen ålder, utan till dem som är sjutton, kanske rent av arton år. Och de har ju helt andra tankar, de vill ju kanske mer än fjortonåringar som kanske mest bara söker bekräftelse.

Freja: Ja, mentalt är de inte riktigt färdiga för att ha sex där.

Filip: Och killarna som är femton, de snackar mer. Det har kanske aldrig hänt så mycket men det är mycket snack.

Freja: Mycket snack och lite verkstad.

Filip: Så ser man på generationen fjorton-femtonåringar så är det ok att killarna snackar, men det är inte ok att tjejerna snackar. Så uppfattar jag det i alla fall. För killarna, man vet att de inte har gjort något generellt. I deras värld är det så detta man har gjort, och detta ska man göra, men de har överhuvudtaget inte gjort något och det kommer att dröja ett tag innan de ens är där. Men de fjorton-femtonåringa tjejerna har kanske varit där mot deras vilja. De kanske inte har sett signalerna. De har sänt signaler som de inte varit beredda på att ta, och gått över steget nån gång, och ja...

Freja ger här alltså uttryck för en föreställning om att trots att killarna snackar mycket om sex de haft och sex de ska ha, så har de egentligen inte gjort någonting. Det är bara snack. Tjejerna däremot har kanske redan börjat ha sex med äldre killar, och informanterna tar därför mer allvarligt på det de säger. Tjejerna bedöms hårdare både av socialarbetare och andra ungdomar då de antas ha haft sex, då bilden är att de varit "lätta på foten" samt haft sex med flera år äldre killar. Informanterna menar att tjejerna inte är mentalt redo för sex men ändå signalerat att de är sexuellt tillgängliga, vilket utgör ett problem. Informanterna tycks säkra på att killarna bara ljuger och att de egentligen är oerfarna. Detta gör att informanterna tycks obekymrade av deras snack.

Det är intressant att föreställa sig hur diskussionen hade gått om tjejer snackade lika mycket om sex som de killar som beskrivs. Det tycks finnas en uppfattning om att det inte är ok att tjejer snackar om sex. Det spårar informanterna till att det i tjejernas snack ligger sanning. Tjejerna snackar om sex de *har* haft, vilket oroar. Om man dock föreställer sig att även tjejer kan ljuga, överdriva och skryta med sex de i verkligheten inte haft, hade det varit ok då? Skulle tjejers skryt om påstådda sexuella erfarenheter vara något man såg lika lätt på som killars i samma ålder? Och motsvarande, kanske killarna trots allt inte är så oerfarna alla gånger? Oroas man i sådana fall lika mycket över att killarna kan ha blivit utnyttjade och haft sex mot sin vilja?

Att tjejer riskerar att få dåligt rykte och att både vuxna och ungdomar ser kritiskt på den tjej som har mycket sex är något som samtliga informanter problematiserar. Samtidigt urskiljer fältassistenter någon slags orsak till detta i att tjejerna i en tidig ålder har sex med äldre killar, eventuellt mot sin vilja för att de sänt ut fel signaler. Dubbelmoralen i att de sexuellt oerfarna killar som fördömer jämnåringa tjejer som varit "lätta på foten" samtidigt själva snackar vitt och brett om sina egna sexuella erfarenheter, nämns inte. Fortfarande är det tjejernas beteende som oroar och tjejerna som på så sätt tillskrivs problemet i det sociala arbetet.

Tjejerna är för unga för sex! De är mogna fysiskt men inte mentalt!

Som citatet i föregående stycke visar har fältassistenterna uppfattningen att tjejer i fjorton-femtonårsåldern inte är mentalt mogna för sex. Informanterna tycker att de är för unga. Att tjejerna har sex med äldre killar ser man också som problematiskt, då dessa killar (i sjutton-artonårsåldern) har *helt andra* tankar, och kanske vill mer än tjejerna. *Tjejerna söker mest bekräftelse*, menar informanten i citatet. Resonemanget utvecklas vidare i citatet nedan Freja pratar om diskussioner som kan uppstå i verksamhetens tjejgrupper.

Freja: Det är också intressant att höra tjejerna sinsemellan när jag har tjejgrupper. Typiskt då tjejer i femton-sextonårsåldern, kanske ihop med någon kille ett par år äldre. När det gäller den fysiska biten är de kanske likställda, dock inte den mentala. Det är få som är mogna, i alla fall mentalt, för att ha sex.

Också då vi samtalar om utmanande kläder, en diskussion som ofta uppstår under intervjuerna, återkommer informanterna till tjejernas låga ålder och att de genom sina kläder signalerar en sexuell tillgänglighet som egentligen är felaktig. Vi frågar informanterna från fältgruppen ifall de har uppfattningen att de "sexiga" kläder tjejerna bär, har med sex att göra.

Freja: Nej, det handlar om uppmärksamhet. Folk i den åldern, man är ju inte mentalt redo för de här signalerna, vad man sänder ut. Där är du ganska så omogen totalt. Javisst du har bröst, du har rumpa. Men du är tolv-tretton eller fjorton år.

Att tjejerna är fysiskt mogna, med bröst och rumpa, stämmer inte överens med deras psykiska mognad, menar informanten. I huvudet är tjejerna ändå bara tolv, tretton eller fjorton år. Men den fysiska mognaden förleder betraktaren att tro att tjejerna är äldre, en effekt som förstärks av kläderna. Även behandlingspedagogen resonerar kring tjejers kläder och ålder i kombination.

Ben: Nu till exempel har vi en tjej här som ser ut precis så där. Hon är femton år och vi kan inte förändra något på två månader. Hon har vuxit upp i en missbrukarfamilj, i hela livet har hon inte sett något annat. Det är hela hennes bild, hon har ju sett sin morsa och alla så. Och då får vi liksom snacka om det ibland, men hon kommer likadan igen med push up och halva bröstet utanför och hon är *barn!* Men det är ingen som förbjudit henne att se ut så. Och jag ser att små, små bitar kommer och så jobbar vi vidare på det.

Behandlingspedagogen spårar den femtonåriga tjejens klädval till hennes uppväxt och det faktum att "alla" i hennes omgivning klätt sig så. Det är allt hon sett och därför naturligt för tjejen att också klä sig på samma sätt som sin missbrukande mamma och andra kvinnor. Att förändra tjejens sätt att klä sig kommer ta tid, resonerar behandlingspedagogen, och det är ingen som förbjuder henne att se ut som hon gör. Men att behandlarna tycker att hon är för ung för att gå runt med *push up och halva bröstet utanför* är tydligt. Likaså att man hoppas på, och jobbar mot, en förändring.

Om vi åter igen ser tillbaka på citatet i föregående stycke, där fältassistenterna menar att de fjorton-femtonåriga tjejer som till skillnad från jämnåriga, sexsnackande killar, faktiskt *har* haft sex, ser vi en intressant paradox. Genom citaten i detta stycke blir det tydligt att informanterna tycker att tjejerna är för unga för sex. De är mogna fysiskt, men inte mentalt. De riskerar att vara med om saker mot sin vilja, saker de egentligen inte är redo för.

Samtidigt säger informanterna från fältgruppen om samma tjejer att de är mer mogna och två-tre år äldre intellektuellt än killar i samma ålder. Detta skulle

egentligen kunna tolkas som att de också är lika mogna för sex som de äldre killar de umgås med. Om tjejerna är två-tre år äldre intellektuellt än jämnåriga killar hamnar de ju på en ålder motsvarande killar i sju- till artonårsåldern. Och om dessa killar är redo för sex, vilket ingen tycks betvivla, borde man kunna tolka det som att tjejerna är det också.

Det finns en maktaspekt i relationen mellan fjorton-femtonåriga tjejer och sju- till artonåriga killar, och det kan vara den som informanterna på något sätt försöker, men ändå har svårt att peka ut. Möjligtvis är det just med den ojämlika maktrelationen i tankarna som informanterna menar att tjejerna är fysiskt men inte mentalt mogna för det sex de har med äldre killar. Ändå lämnar resonemanget en del frågetecken.

De skickar ut signaler som kommer tillbaka på fel sätt.

I de båda föregående styckena förekommer vid flera tillfällen tankar om *signaler*, det vill säga informanterna menar att tjejerna genom kläder och andra uttryck sänder ut signaler om sexuell tillgänglighet som de inte är redo att ta konsekvenserna av. Att dessa resonemang dyker upp vid intervjuerna både med fältassistenter och behandlingspedagogen finner vi intressant. Tankarna om felaktiga signaler innefattar flera av de andra tankar som vi hör under intervjuerna och kan förklara mycket av det vi undrat över. Kanske är det en vanlig uppfattning bland socialarbetare att tjejer i tonåren skickar fel signaler. Vi tycker oss känna igen resonemanget från andra sammanhang, och kanske är det denna uppfattning som ligger bakom mycket av den oro och de diskussioner man ägnar tjejers kläder och sexualitet.

Den ena fältassistenten knyter tankarna om signaler till att samhället ser ut på ett visst sätt, och försöker förklara vad han menar genom att göra en liknelse med att man inte heller kan lämna sina saker obevakade på café.

Filip: Vad tror du själv att du sänder för signaler? När går du klädd på ett sätt och när på ett annat? Sen lägger vi inget fördömande i det, alla får gå klädda som de vill, när de vill. Men nu ser ju samhället ut på ett visst sätt. Som att vi kan inte gå ut på café, lägga nycklar och telefon på bordet, gå iväg och beställa och ingen har uppsikt, för då är det någon som tagit det. Vi måste kunna sätta saker i relation till verkligheten också, förstår ni vad jag menar? Visst borde ingen behöva låsa sina bildörrar eller dörren till sitt hem, men så funkar det inte. Du måste sätta det in i en verklighetssituation också. Så om du går ut så här och ser ut så här, ja vi säger inte skyll dig själv, men du sänder signaler.

Fältassistenten säger här att *han själv* inte läser in något i tjejernas val av kläder, och att hans egen åsikt är att alla ska få se ut som de vill. Men han menar att verkligheten ser annorlunda ut, och i denna verklighet är det så att tjejerna sänder ut signaler som kan få oanade konsekvenser. Liksom man behöver låsa sin dörr för att undvika inbrott kan man behöva tänka över vad ens kläder sänder ut för signaler, och om man är redo för konsekvenserna.

Även behandlingsassistenten är inne på samma spår, men tar analysen lite längre. Han talar inte bara om vilka direkta konsekvenser de felaktiga signalerna kan få, utan resonerar även kring vilken påverkan de kan ha på identitetsskapandet och den personliga utvecklingen hos ungdomarna. Han menar också att man kan ha samma diskussion med en kille som klär sig utmanande.

Ben: Jag känner igen det du berättar. Men det tycker inte jag är samma sak. Den diskussionen kan man ha med en kille också, som går utmanande med uppknäppt skjorta och visar upp sig och har jävligt tighta brallor. Tjackpundare så där va.

Intervjuare: Lite matcho?

Ben: Ja, lite matcho. Extremt så. Och då är det samma. Och då handlar det inte om den personens sexualitet utan om de signaler du sänder ut och någon annan tar emot. Och då måste man ju prata om det, du måste förstå vilka signaler du sänder ut för du kan inte kontrollera dem sen när de hamnar hos mig. Förstår ni hur jag menar där? Det är en skillnad där tycker jag. Och då kanske man måste säga, till hela den här samhällsdiskussionen, man har rätt att se ut som man vill och bla, bla, bla. Men man måste också vara medveten om att man har ett spel med andra. Alltså jag vet ju inte vem jag är förrän jag speglar mig i andra. Jag kan ju inte veta vem jag är förrän jag får reaktioner av andra. I hela mitt liv, i hela min uppväxt gör jag saker, får reaktioner o s v, jag ställer in mig på det. Till exempel, slarvigt då, jag har klippt mig. Åh vad fin du är i håret! Jaha, jag kanske borde klippa mig så här. Jätteslavigt uttryckt då. Och det där måste man ju förmedla, att din bild av dig själv blir det jag ger tillbaka. Man måste förstå att det finns folk som inte klarar av att ta emot de här signalerna. För de har bara sina referensramar. Och då måste man ha förståelse för att jag sänder ut en signal som är felaktig för den som tar emot den. Och då kan man ju säga att det skiter väl jag i för jag vill ha mitt. Men deras värderingar och bilder kommer tillbaka till mig. Och då kan man ju tänka att deras bilder kan man ju jobba med och förändra, det är väl ok. Men för de här ungdomarna är det inte riktigt läge att förändra världen efter sin bild. De har nog med sitt så att säga. Det kan jag göra om någon säger till mig kanske. Då säger jag att det skiter jag fullständigt i och jag ska förklara för dig varför. Och så kan man ha visionen att förändra den andres värdering. Men det är svårt för ungdomar som har ett känsloliv som är fullständigt kvaddat.

Behandlingspedagogen talar här alltså om vilka mer långsiktiga konsekvenser ungdomarnas, inte bara tjejernas utan även killarnas, signaler kan få. Han menar att eftersom man bygger upp sin bild av sig själv utifrån de reaktioner man får från andra, är det viktigt att de signaler man sänder ut tas emot rätt av omgivningen. Om andra ser ungdomen på ett visst sätt utifrån de kläder han eller hon bär, blir deras bild den som ungdomen slutligen själv tar till sig.

Behandlingspedagogen menar vidare att många människor, bland annat han själv, kanske kan förbli opåverkade av andras bilder, skita i vad folk tycker, och kanske rentav förändra folks bilder. Men, menar han, för de ungdomar han jobbar med är det inte möjligt att *förändra världen efter sin bild*, då de är för känslomässigt sårbara och har fullt upp med sig själva.

Då vi inför behandlingsassistenten ifrågasätter de tendenser vi sett inom det sociala arbetet att tillskriva tjejer problem utifrån att de klär/beter sig utmanande och "slampigt", avbryter han och förklarar att han inte tycker det är samma sak som att "bråka med sexualiteten". Han förstår vad vi menar men tycker inte att det är detsamma som då man på riktigt lägger sig i tjejernas sexualitet.

Ben: Men jag tycker verkligen att det är helt olika saker. Det är hur man är och signaler man sänder. Jag tycker att man måste tänka på att de signaler jag sänder ut får jag tillbaka omformulerat och så bygger jag min identitet utifrån det. Och då är det viktigt att ha förståelse över att jag skickar iväg signaler.

Detta återkommer han till flera gånger under intervjun. Tankarna om signaler är,

enligt honom, något helt annat än då socialarbetare faktiskt avser att förändra ett sexuellt beteende. Det sistnämnda uppfattar vi det som att är han starkt kritisk mot, men tanken om signaler håller han sig till. Kanske sammanfattas denna tanke bäst i följande citat.

Ben: Och det där är en skillnad. Det är inte att man bråkar med deras sexualitet. Det är att bilden som man visar upp kanske inte stämmer överens med hur man är egentligen.

Det är alltså detta det handlar om. Faran med de felaktiga signalerna är att bilden man visar upp inte representerar den man egentligen är. Detta tycks vila på antagandet att de flesta av de tjejer som klär och betar sig utmanande egentligen inte är redo för, eller önskar sex. De är egentligen inte "lätta på foten" och har ingen stark sexualitet, utan söker bara uppmärksamhet och bekräftelse. En sådan uppfattning ger ju även fältassistenter uttryck för då de menar att utmanande kläder och flirtigt beteende inte alls har med sex att göra, bara en strävan efter uppmärksamhet.

Utifrån den uppfattningen är det lättare att förstå att behandlingspedagogen, fältassistenter och andra socialarbetare försöker förändra dessa tjejers beteende. Om man faktiskt hade trott att tjejerna hade en stark sexualitet som de gav uttryck för i ett medvetet sökande efter sexpartners, hade argumentationen kanske haft en mer moralisk ton. I den västerländska kulturen har den sexuella kvinnan, enligt Ambjörnsson (2003), en lång historia av att stigmatiseras och kopplas till negativa värden. Även Hamreby (2004) visar på hur det moraliska fördömandet varit mycket starkt av de tjejer och kvinnor som man uppfattat som sexuella "på riktigt" under 1900-talet. De som däremot ansetts ha blivit utnyttjade eller haft ett beteende som egentligen inte grundats i en verklig okontrollerad sexualitet, har man varit mer förstående mot även fast deras beteende naturligtvis har behövt ändras ändå.

KAPITEL 6.

FÖRÄNDRINGSPOTENTIAL I DET SOCIALA ARBETET. TANKAR HOS SOCIALARBETARNA.

I detta avsnitt redogör vi för de diskussioner vi fört med våra informanter om hur man kan arbeta för att förändra tjejjers förutsättningar till att få leva ut sin sexualitet. Vi vill få en förståelse för hur man kan motarbeta görandet av tjejjers sexualitet som problem. På samma sätt som vi i föregående kapitel har studerat konstruktioner kring tjejjers sexualitet, studerar vi i detta kapitel hur det kan gå till då man *inte* gör dessa. Då vi ser oss själva och vår omgivning som socialt konstruerade, menar vi att det är möjligt att ”dekonstruera” dessa, och göra andra tolkningar av tjejjers sexualitet. Detta kapitel handlar om att hitta förändringspotential som finns i det sociala arbetet med tjejer. Vi har här lyft fram våra informanternas diskussioner om detta. Vi ser att det här finns en dubbeltydighet i resonemangen som uppstår när informanterna talar om tjejer från både ett individperspektiv och ett samhällsperspektiv.

Analys med individperspektiv

I samtalet med behandlingspedagogen talar vi om vilka föreställningar som finns om tjejjers sexualitet. Han berättar återkommande om föreställningar som uppstår individer sinsemellan, och också hur man kan slå hål på dem. Exemplet från tidigare avsnitt då Ben berättar om hur personalen en gång sagt att en flicka var slampa som hade legat med en trettioåring, gör Ben till en mer utvecklad tolkning. Han berättar vidare att man på verksamheten hade en öppen diskussion om uttalandet. Varför kallade man henne egentligen för slampa?

Ben: Vi pratar om det och sådär va. Vad använder du för uttryck? Ja men kolla 10 års skillnad. Ja men det finns de som tycker om varann som är femti och tjugo. Har de inte rätten eller är det sjukligt eller vad är det? Och så när man börjar bena i det så börjar de ju upptäcka att fan varför säger man sånt där.

Hur diskussionen slutade visar att man är mottaglig för att se förbi normen för tjejen. Istället blir hennes sexualitet till något positivt, trots att den inte är normativ. Detta ser vi som ett sätt att ta bort en föreställning om tjejjens sexualitet som ett problem. Detta förändrar det sociala arbetet. Det gör att tjejen har rätt och ”äga” sin egen sexualitet. Vid ett annat tillfälle pratar vi med behandlingspedagogen om att den kvinnliga personalen tyckte att en kvinna i personalen flörtade och att man inte gillade det beteendet:

Ben: Det är en tjej som har praktiserat här/.../och är jävligt öppen och varm och det ser ut som att hon flirtar med alla. Men det är ju inte det. Utan hon är glad, å gud va roligt att se dig och kram och så va. Och då är det en del av /.../tjejerna eller kvinnorna som reagerat och säger, fan vad hon håller på. Och då är jag helt övertygad om att den reaktionen är utifrån en avundsjuka, en svartsjuka. Jag skulle också vilja vara sådär. Och då tolkas det, och då kan nån till och med slänga ur sig ”Åh fan, vill hon ha alla killar eller va fan tror hon?”

Ben menar att det finns en föreställning om att kvinnor i personalgruppen inte ska vara för flörtiga. Att annan personal reagerat på detta sätt menar Ben har att göra med avundsjuka eller svartsjuka. Kanske hade det inte funnits någon grund för att avfärda praktikantens charmiga eller förförande uttryck om dessa andra kvinnor

vågat uttrycka sin sexualitet som praktikanten gör? Det finns kanske inga enkla svar på frågan, men den är trots allt värd att fundera över. Tolkningen skulle kunna visa att kvinnorna känner sig hämmade i sin sexualitet.

Analys med ett vidare samhällsperspektiv

Det Ben säger kan vi tolka som *ett* sätt att förstå beteendet. Samtidigt menar vi att det är nödvändigt att förklara beteendet utifrån ett vidare perspektiv, eftersom individen är ett resultat av komplicerade samhälleliga processer (Rosengren, 2002). Detta ger en annan förståelse för situationen. Betraktar vi istället individen som en produkt av samhället och dess konstruktioner, är personalens kritik av kvinnorna helt i linje med heteronormativitetens påbud. Rosenberg gör tydligt att heteronormativiteten är knuten till samhällsstrukturer, institutioner och handlingar som hela tiden reproducerar heteronormerna.

Detta ger vid handen att man som kvinna (i samhället) bör vara si eller så (sexuell med sin man eller pojkvän, i sängkammaren, i hemmet, monogamt osv.). Praktikanten överskrider vad man normalt sätt bör göra som kvinna genom att signalera en sexuell öppenhet eller kanske till och med tillgänglighet. Vi gör alltså en alternativ tolkning med ett strukturellt samhällsperspektiv.

När vi talar med Robin som är informatör på RFSU om hur hon tror normer som begränsar tjejers sexualitet kan motarbetas, talar hon problemet utifrån ett samhällsperspektiv. Informanten pekar på att tjejer tillsammans som grupp kan ha ett starkt inflytande. Hon resonerar om att tjejernas förmåga att stå upp för sin sexualitet utgör ett förändringspotential:

Robin: Alltså, grejen är ju den att allting börjar ju med dom här tjejernas attityd (informanten syftar på tjejer som vågar tala högt om sin sexualitet i klassrummet). Det är det som är så schyst. Det börjar med deras attityd. Därför att du lyssnar mest på, det är dina kompisar i skolan. Det är inte någon lärare liksom. Och det är de här tjejerna som förändrar attityden i samhället. Och förhoppningsvis så sitter det någon och lyssnar samtidigt och tänker att ”ja fan hon har rätt”.../

Vår informant från RFSU menar att hon ser att det finns tonårstjejer som vågar tala om sexualitet. Hon berättar att det inte är ovanligt att tjejer uttrycker sig på detta sätt. Det vill säga ickenormativt, och att inte bry sig om ifall andra håller med.

Robin tycker att tjejer kan vara tuffare idag i sätter man talar om sin sexualitet:

Robin: Och de säger så att men fan ”Om jag vill knulla skitmånga så gör jag väl det. Jag bryr mig inte om någon kallar mig hora”.

Att det finns tjejer som vågar uttala sig om sin sexualitet på ett sätt som visar att man inte skäms över den, visar att det kanske finns en tendens bland tjejer att våga låta sig själva ta större plats i sexuella sammanhang.

Informanten talar om hur viktig detta är eftersom att sexualiteten är en så stor del av oss. Därför arbetar hon med sexualupplysning, för att den inte ska vara tabubelagd. Den ska vara självklar. Robin menar:

Robin: Nu måste jag bara säga det här, annars hade jag ju inte fortsatt jobba på RFSU, men jag tror ju på det arbetet som vi gör där. Jag tror på opinionsbildning, och jag tror på att finnas i skolor, och jag tror på att vara tillgänglig på nätet framförallt eftersom det är en så stor arena/.../Så jag tror ju på det här sättet som vi gör. Man försöker gå ut och förändra på det här sättet som vi gör.

Robin säger att man genom att upplysa samhället om sexualitet, som bland annat RFSU aktivt gör, kommer det förhoppningsvis att bli mer och mer acceptabelt för tjejer att kunna leva ut sin sexualitet utan att få den problematiserad, analyserad och i värsta fall att den blir föremål för sociala utredningar. Vidare uttrycker informanten att hon ser förändringspotential för det sociala arbetet som rör sexualitet. Genom att skapa diskussioner som rör sexualitet på en nivå där politiker och tjänstemän är med, kan vi införa en öppenhet inför den, menar hon.

Dubbla budskap

Fältgruppen berättar om hur de tycker att tjejer bemöts av vuxna. Freja tycker att man som vuxen tvingas ge tjejerna dubbla budskap.

Freja: Jag menar, att man känner själv när man står framför spegeln att man är jävligt fin. Det ska man ju få tycka om man har kort kjol, tunnstrumpa och högklackat. Man är jättefin! Och man kanske ska gå på det här discot och vem är övriga att döma hurvida hon är slampig eller ej beroende på vad hon har på sig? Får man inte lov att ha den friheten själv? Alltså att man lyfter in de diskussionerna också. Men kanske när de ska hem på kvällen att man säger till dem, att det är väl bra om föräldrarna hämtar och lämnar. Inte för att kjolen är för kort, utan för att det ska vara tryggt.

Här visar Freja en förståelse för att det inte är tjejen som egentligen ska behöva anpassa sig efter att det finns sexuella förgripare ute på gatan. Som tjej riskerar man att hamna i fara på grund av dessa. Problemet med att det finns människor som förgriper sig sexuellt på andra kan lösas genom att föräldrarna hämtar och lämnar. Problemet har inte att göra med att kjolen är för kort. Samtidigt menar hon att dessa tjejer inte kan lyftas ur sitt sammanhang. Det sexuellt utmanande uttrycket gör att man riskerar att bli utsatt. Freja fortsätter sitt resonemang som följer: *"De tycker att dom är fina och vackra, vilket de säkerligen är. Men andra ser ett annat "värde" i det"*.

Det finns en dubbeltydighet i detta. Å ena sidan ska man få gå klädd hur man vill, å andra sidan kan man bli sexuellt utnyttjad om man har för sexuellt utmanande kläder. Är då tonårstjejen verkligen fri att se ut hur hon vill? Trots de faktum att tjejen kanske inte är fri i sin sexualitet, finns en förståelse för att problemet egentligen inte har med henne att göra. Det vill säga att det finns en strukturell dimension i detta. Man kan dessutom låta tjejen ha sin klädstil i fred genom att låta föräldrarna hämta och lämna, eftersom det tryggar tjejen situation.

Vi frågar Behandlingspedagogen hur han tror att man som socialarbetare kan förhålla sig till att tjejer inte får uttrycka sin sexualitet lika fullt som killar kan göra. Ben hänvisar till en manlig pensionerad gynekolog han känner. Gynekologen var pionjär en gång i tiden och fick i samband med detta kritik för att han uppmuntrade unga tjejer och killar att använda preventivmedel. Ben berättar vad gynekologen en gång berättat:

Ben: Det svåraste som finns, det är när jag träffar tjejer, och i min bild till och med ganska söta utmanande och så där va. Och så försöker jag förklara att du måste vara avhållsam, och så säger de ”Ja men jag älskar det här livet. Jag mår så jävla bra och jag flörtar med killar och jag bestämmer själv vem jag ska ligga med och det är många”. Och då säger min svåger att det kan ju inte jag gå in och ändra på!

Intervjuare: Nä, där har vi det, där satte du huvudet på spiken.

Ben: Ja. Och då säger han att det är ett förhållningssätt hos *mig*. Jag kan inte gå in och bestämma hur många de ska ligga med. Och om jag har en bild av hur ofta man ska ligga med någon, bestämmer då den bilden hur hon som är trettio år yngre ska göra? Och det tycker jag var jävligt bra, och det har jag haft med mig många gånger när folk har snackat om vad som är rätt och fel i det här när det gäller sex. Då brukar jag hänvisa till honom. Fan det var så klokt va. För då sa han det att jag kan inte hålla på att prata med henne om avhållsamhet. Jag kan prata med henne om skador, om känsla. Och då säger hon det att jag tycker det är jättekul att flörta och jag tycker inte att det är en jättestor grej och jag blir inte skadad.

Intervjuare: Precis. Det är det vi ofta har känt i det här arbetet att man glömmer den här poängen ofta.

Ben: Ja. Och jag vet inte var det samtalet förs någonstans, om det förs tjejer emellan eller vad de är. För det förs ju sällan.

Poängen Ben lyfter fram handlar om att man i det sociala arbetet glömmer bort att förhålla sig till att tjejen kanske njuter av sin sexualitet. Hon ser inte nödvändigtvis sig själv som ett offer för någon annans sexualitet, och kanske finns det ingen anledning att tillskriva ett sexuellt beteende problemstatus enbart på grund av att det bryter mot gamla normer om ”rätt” och ”fel”.

Mattson (2005) har i sin avhandling studerat hur personalen på ett behandlingshem gör kön i behandlingsarbetet, och hon menar att det är vanligt förekommande att man inom det sociala arbetet ser tjejer som utsatta. Detta kan ha som följd att man inte ens ser *möjligheten* att kvinnor inte är offer för någon annans sexualitet. Precis som gynekologen hänvisar till, kan det *eventuellt* vara så att kvinnan helt enkelt gillar att flörta och ha sex.

KAPITEL 7. SLUTDISKUSSION

När vi funderar över de diskussioner som förts med våra informanter och vad som framkommit under intervjuerna, tycker vi oss se att det till viss del förs fram dubbla budskap. Å ena sidan har samhället förändrats så mycket att tjejer idag friare kan uttrycka sin sexualitet. Man kan prata högt om sex och många tjejer bryr sig inte speciellt mycket om vad andra tycker om dem, liksom i Frejas och Robins redogörelser av tjejer som tar för sig oberörda av kritik som förs fram.

Å andra sidan menar man att det inte har förändrats så mycket. Vi lever fortfarande i starka orättvisor när det gäller kvinnor och män. Våra diskussioner hamnade alltid vid något tillfälle i resonemang om att samhällsstrukturen är den som skapar strukturen för det sociala arbetet. När vi frågar informanterna om hur man som socialarbetare kan arbeta för att tjejers sexualitet ska bli mer ”problemfri” och hur man kan se förbi normer som begränsar den, ger alla liknande svar. Man har inte, som enskild socialarbetare, kraften att förändra samhället. Som informatören från RFSU säger, är det genom opinionsbildning och arbete på en bredare nivå, som man kan nå en förändring.

Många av de resonemang vi har analyserat handlar om hur man inom det småskaliga egna arbetet är oförmögen att strida mot samhällets normer. Vi får höra att MTV och Z TV med sexistiska uttryck är starkare som normsättare än socialarbetaren någonsin kan bli. Ungdomarna har vidare så mycket ”egna” uppfattningar om sexualitet, som man inte kan påverka. Det är i princip omöjligt att förändra och inte heller är det ok att bestämma hur man som tonårstjej ska klä sig, sminka sig, eller vem man ska ligga med eller när man ska ligga med någon.

Vidare urskiljer vi en tydlig uppfattning om att ungdomarnas behov eller problem knutna till sexualiteten oftast anses bottna i andra saker än just sexualitet. Även då sexualiteten hos tjejerna utgör underlag för placering eller diskuteras som problem, anser man att de sexuella beteendena beror på annat i grunden. Den ”överdrivna” sexualiteten är mer av ett ”symptom” för någonting annat, som till exempel ett sökande efter bekräftelse eller uppmärksamhet orsakat av dålig självkänsla. Om man ser på hur kvinnor och tjejer historiskt setts som relativt asexuella jämfört med män och killar, är detta intressant. Lever dessa föreställningar till viss del kvar? Ser man än idag ogärna att tjejer har en stark och egen sexualitet som de lever ut på samma sätt som killar gör?

Eller är det snarare heteronormativitetens ramar för god sexualitet som här spelar in, på så sätt att tjejerna ofta anses för unga för den ”goda sexualiteten”. Alltför låg ålder kan anses vara ett brott mot det heterosexuella normsystemet, liksom alltför hög ålder, homosexualitet e t c.

Vidare hr vi funderat på hur det kommer sig att samtliga informatörer lägger så stor vikt vid att man som person sänder signaler till personerna i sin omgivning. Under intervjuerna framkom ju resonemang som *”Man måste förstå att man sänder ut signaler som kan tolkas av någon som lägger ett sexuellt värde i det du sänder ut”*. Eller, *”Tillfället gör kanske våldtäktsmannen”*. Argumenten är många. I de flesta fall lutar man sig mot otrygghetsargumentet. Eftersom man inte kan kontrollera den andres syn på tjejen som sexuellt objekt, finns en risk att hon blir sexuellt utnyttjad om hon klär sig utmanande. Därför bör man vara medveten om hur man ser ut, det vill säga de signaler man sänder ut. Resonemangen kan vi förstå. Men, varför resonerar ingen utifrån ”signalmottagaren”, den eventuella gärningsmannen. Det finns en sexualitet som man vill kontrollera. Detta har vi kommit fram till att tjejen kan göra genom att inte vara sexuell eller att inte ha en sexuell utstrålning. Men vad kan signalmottagaren göra? Och vad kan samhället göra? Detta diskuteras inte. Åter igen är det tjejen som blir bärare av problemet, och tjejen som man försöker förmå att förändra sig

Ett annat sätt att kontrollera gärningsmannens sexualitet skulle kunna vara att inte

tillåta honom eller henne att vistas bland tjejer. Man kan istället för att förbjuda sexuellt utmanande signaler förbjuda att de som inte kan kontrollera sin egen sexualitet vistas bland andra människor. Det är ju trots allt dessa människor som har problem med att kontrollera sin sexualitet. Det är ju dessa människor som förgriper sig sexuellt på andra. Detta resonemang kan låta svårt att genomföra i praktiken. Men det kan ändå vara värt att fundera kring dess logik. Den säger att det är tjejen- ett sexuellt objekt, som skapar våldtäktsmannen, och inte våldtäktsmannen som gör tjejen till ett sexuellt objekt.

Å ena sidan är man medveten om att samhällsstrukturen är huvudproblemet. Hur man kan förändra den är det ingen av informanterna som diskuterar. Det upplevs vara ett omöjligt uppdrag utanför arbetsuppgifterna. Å andra sidan ser man individen i det lilla perspektivet, man intar ett individperspektiv. Utifrån detta synsätt tenderar man att förstå tjejens sexualitet som någonting hon inte äger själv. *"De (tjejerna) har sänt signaler som de inte varit beredda på att ta"* eller *"Det (de sexiga kläderna) handlar om uppmärksamhet"* eller *"Likväl som jag skär mig i armarna så gör jag mig illa när jag prostituerar mig/.../Och då har det egentligen ingenting med sexualiteten att göra, utan det har att göra med ett annat illamående"*. När man pratar om sexualiteten, är den hela tiden i relation till någon annan (en kille eller man).

Resonemangen hoppar hela tiden mellan individperspektivet och ett större samhällsperspektiv, vilket skapar dubbla budskap. På ett sätt är det inte tjejens fel utan samhällets, men på ett annat sätt är det ändå tjejen som görs till problembärare och som måste ändra sig. Risken med individualisering av problem, är att vi fortsätter reproducera föreställningar om tjejers sexualitet som problematiska.

Vi förstår våra informanter som en del av samhället. De arbetar på en individnivå där strukturens orättvisor tar sig uttryck som tydligast. Vi förstår *inte våra informanter* som socialarbetare med avsikten att objektifiera tjejen och ta ifrån henne rätten till sin sexualitet. Snarare är det handlingar, gester, normprocesser o s v, som avgör hur man (måste) resonera kring tjejers sexuella signaler. Vi är alla en del av dessa faktorer som spelar roll för hur vi resonerar. Med hjälp av tidigare forskning och vetenskapliga teorier, har vi haft möjligheten med hjälp av forskarens verktyg analysera de processer som påverkar det sociala arbetets förutsättningar.

Förhoppningsvis har arbetet med denna studie gett oss nya möjligheter att som socialarbetare hitta andra vägar och se igenom de normer och oskrivna regler som begränsar tjejers sexualitet och skapar ojämlika villkor mellan könen i en praktik som samtidigt alltid syftar till att hjälpa ungdomar till förbättrade förutsättningar oavsett kön.

REFERENSER

- Ambjörnsson, F (2006) *Vad är queer*, 237. Stockholm: Natur och Kultur
- Amjörnsson, F (2003) *En klass för sig, genus klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, 361. Stockholm: Ordfront
- Catomeris, C (2004) *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*, Stockholm: Ordfront
- Denscombe, M (2009) *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, 445. Översättning: Per Larson. Lund: Studentlitteratur (Polen)
- Eduards, M (2007) *Kroppspolitik, om Moder Svea och andra kvinnor*, 320. Finland: Atlas
- Haavind, H (2001) *Kön och tolkning, metodiska möjligheter i kvalitativ forskning*, 332. Stockholm: Natur och Kultur
- Hamreby, K (2004) *Flickor och pojkar i den sociala barnavården. Föreställningar om kön och sociala problem under 1900-talet 199*. Umeå: Umeå Universitet
- Jeffner, S (1997) *"Liksom våldtäkt, typ" Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*, 277. Uppsala: Uppsala Universitet
- Mattsson, T (2005) *I viljan att göra det normala. En kritisk studie av genusperspektivet i missbruksvården*, 277. Växjö: Égalité
- Rosengren, T (2002) *Queerfeministisk agenda*, 214. Stockholm: Atlas KB
- Schlytter, A (1999) *Kön och juridik i socialt arbete*, 164. Malmö: Studentlitteratur
- Seale, C (1999) *The Quality of Qualitative Research*, 214. London: Sage
- Tesch, R (1990) *Qualitative research: analysis types and software tools*, 344. RoutledgeFalmer: London
- Thomsson, H (2002) *Reflexiva intervjuer*, 170. Lund: Studentlitteratur
- Widerberg, K (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*, 232. Lund: Studentlitteratur

